ДРАГОШ КАЛАЈИЋ

Увод у дело Јулијуса Еволе

Свет Традиције начела, врлина и вредности које осветљава, рехабилитује и развија катедра Јулијуса Еволе (1898-1974) – поларно је удаљен од модерног, па је стога недоступан оптикама какве нуде или намећу владајуће школе усмеравања људског. Већ сама модерна *forma mentis* је прва и готово несавладива препрека разумевању а поготову живљењу Традиције о којој сведочи Еволино дело.
При
крају најпродорнијег истраживања мистерије Грала, темпларског и гибелинског наслеђа, Јулијус Евола опажа да је „и у једноставном домену идеја карактер владајуће културе данас да већина није у стању да створи ниједан концепт о чему је ту реч”.
[1]
Изложене чињенице указују и на тежину задатка увођења у дело Јулијуса Еволе. Сваки веродостојни корак ка средишту Традиције садржане у Еволином делу изазива квалитативни преображај духа и душе, удаљавајући нас од „једнодимензионалног универзума” (Маркузе), у коме су човека заточиле модерне идеологије и демонија економије. Једину подударност између Еволиног пута ка Традицији и модерне мреже вавилонских комуникација опажамо на самом почетку његове духовне пустоловине, па је стога упутно започети увођење управо на тој тачки сагласности појединог и општег искуства. У питању је искуство модерног нихилизма.

Духовну пустоловину Евола је започео приступивши најрадикалнијим мистичким покретима модерне културе, дакле дадаизму и футуризму. [2] Под светлом искуства метафизичког алпинизма

[3]

да „од задњег корака зависи први” (Домал) можемо лакше разумети разлоге Еволиног посвећења нихилистичкој историјској „авангарди”: основни покретач је непоколебљиви генетски порив потврђивања воље и моћи јаства које се није могло препознати у идејама, фигурама и узорима културе „трећег сталежа”. Логични и природни исход таквог противречја између јаства и околине био је избор нихилизма као пуког средства крчења пута ка хоризонтима слободе постварења заточених могућности метафизичког састојка људске „мешавине” (Платон). За разумевање таквог избора упутан је Еволин „запис за пријатеље” из 1921. године. После исцрпљених могућности културе – од Вагнера, Рембоа и Дебисија, до Ничеа, Берклија и Канта – Евола описује стање незадовољеног духа следећим речима: „
Tud und Verklärung
. Сви смо ми мртви, угљенисани, распаднути: у незајажљивој жељи једног Фауста исцрпли смо сва искуства, исцедили до последње капи све страсти... У искушавањима те закрвављене и измучене епохе патили смо због свих смрти, живели смо илузије свих светлости. Сад све то више не постоји... Сад знамо да је
било нешто друго
што је наше пијанство скривало, сад осећамо да су осећајност, љубав и хуманост болести: све оно што је за друге живот и стварност – спало је заувек, попут прљаве, ознојене и поцепане одеће, са тела светлости. Људе који се сматрају живим видимо као мртве лутане, наказе и трговце. То није песимизам: реч је о томе да смо видели.
У
бедном сазнању пронашли смо нашу стварност,
ја
које је изван свакодневног живота, илузија и болести и свег осталог: и отуђења и непоседовања свих ствари које се зову духовним: мисао, осећајност, вера.”
[4]

У истом запису, нешто даље, Евола исповеда смисао овог бављења уметношћу: „Ја сам неискрен: до мојих поема стало ми је колико до лака за нокте; слике стварам због таштине, пишем зато што немам шта друго да радим и због *reklame*, ја сам *restaqueuere* духа и полажем моју ствар у беживотни облик, полажем моју ствар у ништа:
Ich Habe mein Sache auf nichts gestellt
.”

Ако проучимо Еволине поеме, слике и исповести, можемо уочити битну одлику његовог духа која га је високо издвајала из „авангардне” гомиле: он је поседовао нихилизам као средство реинтеграције јаства у мета-нихилистичко, трансцендентно „тело светлости”, док су остали били поседнути нихилизмом као вештачки или аутентични медијуми. Еволино искушавање нихилизма било је неупоредиво обимније, веродостојније и опасније, обухватајући велике распоне ништења, од експеримената са опијатима и наркотицима, до прага самоубиства, где су га можда довели и примери Вајнингера и

Микелштатера, које је следио. Само захваљујући изванредној будности ума, неустрашивости душе и снази тела, Евола је успео да прође кроз најгора искуства нихилизма неозлеђен, да одоли вртлозима који су водили лудилу или самоукинућу. У осврtима на искуство магнетизма идеје самоубиства Евола је указивао на спасоносну улогу лектире једног Будиног говора „племенитом сину", упућеном Буђењу, о низу илузорних идентификација јаства којих се мора ослободити: од сопственог тела и осећања, преко елемената природе и богова, до „свега", до крајњег испита, дакле до идеје самоукинућа: „Онај који узима укинуће као укинуће, и узевши укинуће као укинуће мисли укинуће, мисли о укинућу, мисли на укинуће, мисли ‚Моје је укинуће' и радује се укинућу – тај, ја кажем, не познаје укинуће."
[5]

Овај говор изазвао је у Еволином духу пресудно просветљење: „Осетио сам да је порив ка изласку и самоуништењу био заправо ограничење, ‚незнање' супротно истинској слободи. У том моменту, у мени је извршен преображај и сванула је одлучност способна да одоли свакој кризи."
[6]

ОД ФИЛОЗОФИЈЕ ДО ЗНАЊА

Захваљујући отворености ума (*nous*) за светлости интелигибилног света и постојаности духовне вирилности, Евола је брзо прозрео опсенарску и вампирску природу идеја и представа стицаних на путевима нихилизма. У трагању за истинским упориштем трансценденције и афирмације веродостојног јаства и одговарајуће слободе, Евола се из уметности престројио на пут филозофије, јер њена формална дисциплина мишљења и закључивања пружа боље одбране од самообмана и фантазми сензибилног света. Изложени циљеви трагања, карактерне склоности и „дух времена" усмерили су Еволину духовну пустоловину ка идеализму изведеном из посткантовске критике сазнања. Еволина дела сведоче о најдалекосежнијем продору који је до крајњих граница развио могућности садржане у прерационалним премисама идеализма: „У негацији сваког ‚друго', као резултату логичког истраживања могућности сазнања и, истовремено, као нужни услов система апсолутне извесности – јесте појава, одражена у свету идеја, дубоког порива битка ка вредности и владавини који је пробудио човека.

Дакле
, више него једним аспектом Ниче, Вајнингер и Микелштатер дају њихов смисао Декарту, Берклију, Канту и Фихтеу.”
[7]

Ипак, разматрајући крајње домете идеалистичких предузећа, Евола је открио да их све карактерише издаја основног, прерационалног порива и регресија у свет самоопсена, од лажних слобода до сурогата „ја”, пуких хипостаза логичког субјекта, званих „мисао уопште” (Кант), „апсолутно Ја” (Фихте), „Идеја” (Хегел), „Знање” (Вебер) или „чисти Чин” (Ђентиле). Дакле, Еволин филозофски *Sturm und Drang* је сагорео све спекулативне конструкције идеалистичке мисли ватром иманентне критике али и жаром интуиције метафизичког циља. „Човек не почиње нити се окончава човеком, премда су модерни – осим химера вере и интелектуалних конструкција, који чине део онога што је само људско – сведени на немогућност да знају ишта друго. Ми смо људском статусу вратили смисао једне епизоде, једне могућности. Две велике епохе – које називамо епохом ‚спонтаности’ и епохом ‚владавине’ – у нашој феноменологији се простиру као материја могућих искустава и као могући модуси битка са ове и са оне стране човека. Мишљење идеалиста да процес духа, доспевши до филозофије, уметности, религије или етичности апсолутне Драве (до ‚објективног духа’), досеже врхунац те се ту зауставља – по нама, одаје ограничење или недостатак метафизичког смисла који су код модерних најприсутнији. Осим тога, ‚модерни свет’, далеко од тога д преставља привилеговано стање, није друго до једна појава, једна међу многим културама; и сама могућност окончавања у тако изненађујућим, тако инфантилним илузијама – осведочава, са парадоксом, апсолутну слободу духа.”
[8]

Дакле, спознајући и одбијајући идеалистичке формуле јаства, које ограничавају и деградирају људске могућности, Евола је изградио модел „Апсолутне индивидуе” која се манифестује пре и изнад сваког „перципирања”, „постављања” или „стварања” апсолутном слободом, вољом и владањем, широм хоризоната универзалних магнитуда, дакле Свега. Ту су садржани апсолут и супротност, Ја и не-ја, по формули *coincidentia oppositorum* .
Еволина позитивна критика идеализма и модел „Апсолутне индивидуе” оспоравају заправо целокупну историју филозофије постојања, рехабилитујући антички смисао филозофије, који се превасходно састојао у превладавању света постојања и спознаји интелигибилног света вечних извесности. Јасно је да спознаја „Апсолутне индивидуе” имплицира превазилажење филозофије, као дисциплине „љубави према знању”, и освајање знања метафилозофског статуса. Потом, таква спознаја изискује и потврђивања кроз постварења апсолутне слободе, воље и владања. Конкретне манифестације свог идеалног модела Евола је открио у начелима и формулама, установама и облицима метафизичке Традиције индоевропских култура.

ПОВРАТАК ПАГАНСТВА

Изложено „откриће” поставља нам темељно питање: како и зашто је Евола препознао „Апсолутну индивидуу” у свету Традиције, како је могуће помирити модел лишен свих закона и ослобођен од свих обавеза, веза и ограничења – са Традицијом коју одликују најстроже и најтеже дисциплине људског материјала, саобразне највишим циљевима покрета метафизичког преображаја и постварења човека? Изложени парадокс може се предочити и метафорично објаснити сликом средишта урагана у којем влада савршени мир. Привид парадокса ишчезава под светлом знања „божанског” порекла и одговарајуће природе суверена индоевропске Традиције, које уједињују трансценденцију и иманенцију и повезују (попут римског *pontifixa*) Небо и Земљу, интелигибилни и сензибилни свет.

У тим врхунским фигурама троделне структуре заједница и култура индоевропске Традиције, апсолутна слобода и апсолутни ауторитет нису супротстављена својства већ два различита аспекта јаства. Изворно, *autoritas* означава божанску стваралачку моћ. [9] Већ и сама суверенска улога стварања закона, прописивања дисциплина и одређења путева метафизичке реализације човека и заједнице – подразумева поседовање знања и моћи којима таква помоћ није потребна. Одразе такве улоге срећемо у хијерархијама неких монашких редова и езотеријских друштава Истока и Запада где се полагањем испита најтеже и највише дисциплине стиче статус ослобођен свих норми, јер су оне ту излишне, попут штака здравом човеку.

Истовремено са филозофским прегнућима, Евола је трагао за знањима метафизичких доктрина древних култура Истока и Запада, као да је свесно или несвесно припремао услове за квалитативни преображај „Апсолутне индивидуе”, за њен „силазак из усамљених, апстрактних и разређених висина у конкретност историје, са одговарајућим прелазом који се односи и на концепт моћи”. [10] На жалост, и Еволино искуство осведочава да не постоји директан прела из модерног света у свет Традиције, из таме хаоса у светлост Реда, како иначе обећава графички приказ симболизма

yin-yang
принципа. Да би човек из модерног света доспео до света Традиције – мора се пробити сам кроз међупростор или
interregnum
, испуњен заводљивим опсенама и погубним искушењима, сурогатима и симулакрумима метафизичког знања.

У савременом добу тај међупростор је планетарни вашар псеудоспиритуализма и псеудорелигиозности, од масонских ложа и теозофских кружока до тезги самозваних гуруа, који очајању обезнањених и обездушених маса продају магле и зврчке кривотворених источњачких традиција. Сав тај меланхолични спектакл за засењивање простоте модерних материјалистичких животиња може се обухватити и објаснити Шпенглеровом дефиницијом „друге религиозности" као типичног симптома декаденције цивилизацијских циклуса. Ипак, никад у историји цивилизација „друга религиозност" није била тако распрострањена и кобна као данас, јер никад човек није живео у потпуно десакрализованом свету као што је модерни.

По сили модерне судбине, Евола је пут ка Традицији морао крчити потпуно сам, што објашњава многа његова посртања и колебања, најпотпуније осведочена полемичким списом *Imperialismo pagano* (*Паганski империјализам*), из 1928. Реч је о патетичном покушају критике хришћанства, са становишта претпостављене актуелности „медитеранске традиције". Непобитна је вредност основног правца Еволине критике, на линији традиције
paganitas
, од Келса, Плотина [11] и Јулијана Императора, до Ничеа, али је све остало пука небулоза, почевши од претпостављене ограничености „медитеранске традиције". Осим великих празнина и изобличења, Еволине евокације елемената
paganitas
осведочавају да је знања стицао углавном из „друге руке". У питању је масонска „рука", коју одају бројни симптоми, од синкретичке природе измишљотине зване „медитеранска традиција", преко карактеристичног „лунарног" и „хермафродитског" духа кривотворења доктрина и симбола древних култура, до актуелно-политичких инструментализација антихришћанске критике, уз захтеве да се прогна језуитски ред и „апсолутно заврши са хришћанством". [12]

Мањкавости тог списка истиче и чињеница да је Евола, до краја живота, неумољиво одбијао све иницијативе за нова издања. [13] Ипак, пробијајући се ка свету Традиције кроз међупростор испуњен опсенама и искушењима, Евола је стицао драгоцена сазнања и искуства која је потом изложио у низу радова, почевши од *Maschera e volto dello spiritualismo contemporaneo* (*Маска и лице савременог спиритуализма*). [14]

У питању је најпродорнија критика модерне „друге религиозности" као лажне и перфидно програмиране алтернативне владајућем материјализму, у служби снага субверзије традиционалних врлина и вредности: од спиритизма, „психичких истраживања" и Фројдове психоанализе, преко теозофије и антропозофије, до квазимистицизма (типа Кришнамурти) и сатанизма.

Сусрети са еминентним представницима „оперативне" масонерије и подложности одговарајућим упућивањима и манипулацијама – омогућили су Еволи дубоке увиде у доктрину и изрођавања те тајне организације, заправо једне од првих жртава субверзије која је изопачила њену природу и финалитете, претворивши је у средство за остваривање политичких и лукративних циљева. [15]

Можемо да закључимо да је из *Паганског империјализма* Евола задржао и сачувао само основни, магистрални правац истраживања, упућен ка културама *paganitas*, касније спознатим као специфични делови јединствене индоевропске Традиције. На том путу ка свету Традиције Евола је пресудну помоћ стекао кроз искуство вођења „Групе Ур", која је окупљала слободоумне духове упућене ка истом циљу. У питању је један пример преображаја квантитета у квалитет: сабирање и критичко поређење садржаја индивидуалних спознаја и одговарајућих аспеката древних култура Истока и Запада омогућило је ширење појединачних истраживачких перспектива, до увида у ограничену припадност делова јединственој индоевропској Традицији. Делотворност „Групе Ур" покретала је и надахњивала идеја метафизичког преображаја човека, па је тежиште њеног рада почивало у домену практичне акције, у знаку *Opus transformationis*.

Рад група очитовао се, споља, кроз издања месечних зборника изворних текстова метафизичких доктрина Истока и Запада, студија, коментара, препорука и исповести из магијске праксе. [16]

Смотре различитих аспеката Традиције обухватале су огромне хоризонте, од алхемијских трактата, преко митраичких ритуала и Плотинових проповеди до Будиних говора и Миларепиних химни.

ПУТ АКЦИЈЕ

Еволина интуиција постојања јединствене Традиције која претходи и надвисује све потоње изводе – нашла је потврду и највећи подстрек кроз дела Ренеа Генона, са којим је после наш аутор успоставио веома присан и трајан интелектуални однос. Ипак, Евола је далеко надмашио Ренеа Генона јер је осветлио и другу, ништа мање значајну половину „Примордијалне Традиције".
[17]

Саобразно својој природи и одговарајућим ограничењима, Генон је осветљавао само путеве „контемплације", док је Еволин витешки дух спознаје обухватио и путеве „акције", пружајући интегралну визију индоевропске Традиције, прожете снагама и енергијама „духовне вирилности" – Генонова реконструкција „Примордијалне Традиције" изгледа не само половична, већ и безнадежно беживотна, прожета духом клонулости и меланхолије који пасивно чека крај циклуса модерне културе и цивилизације, те обнову „златног доба".

Изложена својства Еволиног витешког духа су условила и одредила спознајну перспективу која се скоро потпуно разликује од модерне, уобичајене и „академске", премда је он рехабилитације индоевропске Традиције изводио помоћу најгушћег решета научне методологије. Разлике између Еволиног и „академског" приступа очитују се већ самим доживљајем предмета истраживања. За модерну „академску" свест предмети истраживања су попут неких мртвих ствари или лешева, давно сахрањених у дубинама неповратне прошлости. Зато „академска" свест често није у стању да уочи оно што је битно, дакле животност садржаја традиција. За Еволу, предмети научних истраживања су историјски облици манифестација вечних формативних и информативних принципа које он настоји да спозна као живу или бар виртуелну стварност, чије стваралачке снаге и енергије ваља пробудити, актуелизовати и развијати.

Разлике се уочавају и на квантитативном нивоу поређења. Ако упоредимо Еволино капитално и најпотпуније дело,

Rivolta contro il mondo moderno
(
Побуна против модерног света
),
[18]
са дометима и радијусима индоевропских истраживања тог времена – опазићемо да их Еволина визија далеко надмашује. Евола је тада сагледавао индоевропско јединство не само у доменима језика и древних митологија, већ и у свим осталим значајним пољима осведочења култура, кроз читаву историју. Многе његове интуиције индоевропског јединства потврдила је, касније, катедра Жоржа Димезила, премда уз помоћ неупоредиво истанчаније ерудиције.

Еволина *Побуна против модерног света* извршила је коперникански преокрет, сводећи историцистичку повест на органску структуру, па је битно утицала на дело Мирчеа Елијадеа, [19] који је пружио „прихватљивију”, али осиромашену слику света древних религија, редукујући различитости на материјалне категорије сличности, по цену губитка или превида духовних суштина.
Стога
Елијаде није могао да потпуно изведе метод „унутрашње” интерпретације предмета спознаје, односно уживљавање у одговарајући поглед на свет.
[20]
Еволин „активизам” је тај метод извео до крајњих граница, што имплицира потпуни преокрет модерне спознајне перспективе. Смисао тог преокрета Евола је савршено језгровито изложио управо у студији
Metafisica del sesso
(
Метафизика секса
): „Традиционални човек је настојао да открије у божанству тајну и суштину секса. За њега, пре него што су постојали физички, сексуални полови су постојали као надиндивидуалне снаге и као трансцендентни принципи; пре него што би се појавили у ‚природи' постојали су у светој, космичкој и духовној сфери...
На
таквој основи поменуто гледиште историчара религије треба преокренути: уместо да људски секс буде основа за спознају онога што је реално и позитивно у сексуално различитим, божанским и митолошким фигурама – управо садржај таквих фигура пружа кључ за разумевање најдубљих и универзалних аспеката секса у мушкарцу и жени.”
[21]

Будни ум и решето научне методологије нису допуштали Еволиној *forma mentis* да саображава предмете спознаје својим хтењима, али су се она истрајно испољавала при изборима циљева сазнања. У скоро сваком домену света Традиције Евола је превасходно трагао погледом за манифестацијама „духовне вирилности” на путевима

акције. Добар пример таквог принципа селекције пружа
La dottrina del Risveglio
(
Доктрина Буђења
) која је стекла највише признање „Pali Society”, академског института за истраживање будизма. Еволин увид у изворне текстове будизма поларно одступа од уобичајених и преовлађујућих, који Будину доктрину своде на један облик квијетизма.

Еволина доктрина осветљава првобитни и суштински смисао учења принца Сидарте: позив на буђење и предузимање метафизичког пута борбе, позив упућен витешкој мањини, која је у поседу одговарајућих квалификација духа и тела, дакле „духовне вирилности”. Принц Сидарта позива на велико усправљање из браманистичког изроћавања, на пробијање зидова самозаточеништва девирилизованог духа у свету илузија и страхова, на повратак магистралном путу етоса мишљења и акције ведске традиције. По Еволи, ширење доктрине буђења изван оквира витешке елите изазвало је и подстицало процесе декаденције и изобличавања оригиналног смисла до непрепознатљивости. На тим историјским стрминама декаденције, будизам се изметнуо у супротност првобитности, у квијетизам, морализам и банални пацифизам, преузимајући, успут, баласте наказности фолклора тропске фантазије. Тек зен-будизам, као доктрина самураја, енергично исправља ту параболу и рехабилитује, кроз нове облике, оригинални смисао борбеног учења принца Сидарте: „Зен не представља ‚далекоисточну аномалију будизма’, како неки мисле, већ управо обнову потреба које су дале живот првобитном будизму, насупрот спекулација и предбудистичког браманског ритуала. У извесном моменту, са измењеним терминима, појавио се и у будизму феномен распадања, сколастичке формализације и оживљавања традиционалистичког ритуала, који се манифестовао у постведској Индији. Зен је енергична реакција против свега тога, а таква реакција била је својствена и оригиналном будизму. Зен не жели да зна за спекулације, канонске расправе, ритуале и религиозна булажњења. Пркоси иконокластијом. Не расправља, као Нагарђуна, о трансцендентним истинама, већ хоће да створи, посредством директне акције, услове за њихово постварење.”
[22]

Еволин принцип селекције можда најизразитије осведочава његов приступ тантричкој традицији, која извесно потиче из пре-аријских културних слојева, чије садржаје она обнавља у перспективи реваншистичког, противаријског покрета. Разумљиво је што такав покрет мобилише страсти домородачке већине, али Евола опажа да му приступа и делотворни песимизам аријске мањине, те он осветљава дубоке разлоге таквог избора, привидно парадоксалног, валоризујући „активистичке” аспекте учења о употреби сексуалних односа за метафизичку реализацију човека.
[23]

Битни разлог поменутог избора Евола препознаје у метаисторијским условима, односно у условљавањима последњег доба,

kali yuga
, где су сви остали путеви метафизичке реализације недоступни, по сили опште регресије, те човеку преостаје само „најниже”, сексуално средство самопреображаја и спаса из самсарског „круга нужности”.

Са истим предодређењем спознајне оптике Евола и у другој великој неиндоевропској традицији, званој „алхемија”, валоризује превасходно „краљевски”, духовно-вирилни аспект. [24] Еволини афинитети нашли су најбоље и потпуно гостопримство, без икаквог остатка отпора, у циклусу европских мотива, легенди и епских и романескних предања о трагању за Гралом, симболом херојско-метафизичке реализације витешког човека. [25] Спрегом непревазиђене ерудиције и ненадмашне интуиције, Евола нам је потпуно открио „мистерију” Грала, ослобађајући „тело светлости”, тај капитални симбол европске традиције, од свих потоњих наслага католичке инструментализације и манипулације.

Са Еволине надисторијске тачке гледишта, гралски циклус је последња велика мобилизација и манифестација суштинских својстава индоевропске Традиције, која је надахнула низ покрета усправљања европског човека, од катарских замкова, преко темплярског реда, песништва заједнице „Fedeli d’Amore”, до гибелинске милиције и њеног идеала рехабилитације универзалне Империје.

ПОБУНА ПРОТИВ МОДЕРНОГ СВЕТА

Већ и сама метаполитичка сврха трагања за Гралом – *restauratio e continuatio* империје, чији је легитимни владар паралисан или онемоћао – осведочава свест о декаденцији власти и одговарајуће традиције. Као да је видовито прозрела историјске стрмине опадања Европе и западања принципа власти на раван трећег и четвртог сталежа – та свест је призивала преостале снаге и енергије на окуп и обновилачку акцију насупрот струје историје: „То буђење херојске традиције, везано за идеју универзалне империје, морало је, неминовно, изазвати непријатељске снаге и довести до сукоба са

католицизмом. Истински разлог што је Црква била упорни противник Империје било је инстинктивно осећање веродостојне природе снага које су освајале терен иза спољних облика витешког духа и гибелинске идеје. Док је на другој страни, међу браниоцима Империје, због компромиса, противуречности и неодлучности, којих се ни Данте није могао ослободити, одговарајућа свест била само делимично присутна – инстинкт Цркве, у том погледу, био је непогрешив.
Отуда
потиче и драма средњовековног гибелинства, великог витештва и особито темпларског реда.”
[26]

Обдареном читаоцу су довољни и наведени редови да назре коначни смисао истраживања гралских, гибелинских и темпларских мотива, који Евола обелодањује на крају своје студије: „Разумети и живети такве мотиве значи ступити у поље надисторијске стварности, па тим путем постепено досегнути и уверење да невидљиви и неосвојиви Центар, суверен који треба да се уздигне, те и сам осветнички и обновитељски херој, нису маштарија мртве и мање-више романтичне прошлости, већ истина оних који се данас једини легитимно могу звати живим.” [27]

Ипак, ту истину „оних који се данас једини легитимно могу звати живим” није могуће дубље и потпуније проникнути без спознаје Еволиног свеобухватног погледа на свет и историју, који предочава његово капитално дело *Побуна против модерног света*. У питању је јединствени пример позитивне критике модерне културе и цивилизације, дакле пример „побуне” који се заснива на ванмодерним или надмодерним принципима врлина и вредности, садржаних у свету Традиције. Да би објаснио принципе и разлоге „побуне”, Евола је створио такође јединствену морфологију историје, последњи велики подухват те врсте у Европи пред светом настајања и нестајања, после предузећа Хегела, Маркса, Ничеа, Данилевског, Де Местра, Шпенглера и Тојнбија. Еволина морфологија уједињује „линеарну” и „цикличну” структуру историје, али прва ту има супротни, регресивни правац и смисао, саобразно општетрадиционалној доктрини „четири доба”, док друга повезује низ културних и цивилизацијских органона, откривајући нам јединствени марш Индоевропљана од праисторије ка надисторији.

Дело се састоји из два тематска дела: први је посвећен „свету Традиције” а други описује „генезу и лице модерног света”. У првом делу Евола открива основну структуру Традиције и њена битна чворишта, почевши од карактера суверенске функције и метагеографског симболизма северног пола, празавичаја Индоевропљана и исходишта њихових миграција и освајачких покрета. Следе поглавља: „Закон, Држава, Империја”, „Мистерија ритуала”, „О примордијалном карактеру патрицијата”, „О духовној вирилности”, „Два пута са оне стране смрти”, „Живот и смрт цивилизација”, „Иницијација

и консакрација", „О хијерархијским везама између суверенства и свештенства", „Универзализам и централизам", „Душа витештва", „Доктрина четири касте", „Раздвајање традиционалног духа. Аскеза", „Велики и мали свети рат", „Игре и победе", „Простор – време – земља", „Мушкарац и жена" и „Слабљење супериорних врста".

У сваком поглављу, ткиво излагања садржи трезор узорака манифестација формативног и информативног принципа одређеног чворишта структура света Традиције, преузетих из најширег обзорја наслеђа, од древних космогонија и митологија, преко метафизичких доктрина и религијских светих књига, до легендарних или историјских примера индоевропског етоса и акције. Дакле, интуиција којом Евола сагледава и рехабилитује свет Традиције почива и на јединственој ерудицији, непревазиђених размера. У питању је ерудиција која обухвата све магнитуде индоевропског марша, од ведске до едске традиције, од праисторије до наше савремености, финалног периода *kali yuga*. [28]

Спрегом ерудиције и интуиције Еволин оглед суверенски превладава све границе култура и цивилизација, откривајући структуре јединствене Традиције, кроз коју просијавају вечни формативни и информативни принципи. У том свету Традиције, доктрине и религије, друштвени пореци и хијерархије, закони и установе, облици и речи, науке и уметности – потичу из јединственог метафизичког корена, а њихове специфичности и разноликости, близине или удаљености од идеалног Центра одражавају разноврсности услова манифестација и одговарајућа условљавања. Еволин поглед обухвата и распоне тих условљавања, од карактера циклуса и доба, до квалитета људског материјала. У свим временима и просторима света Традиције, борба за сакрализацију простора сузбија или „прождире" силе времена. Реч је о борби људске племенитости на страни богова, односно космичких сила и енергија, за постварење Реда и животворне хијерархије у овој арени универзума – против Хаоса и ентропије, *aequitas* и *aequalitas*.

У другом делу *Побуне против модерног света*, у опису „генезе и лица модерног света" претходи историја Традиције, под светлом општетрадиционалне доктрине „четири (регресивна) доба", којој је посвећено прво поглавље. Следе поглавља „Златно доба", „‚Пол' и хиперборејско седиште", „Северноатлантски циклус", „Север и Југ", „Цивилизација Мајке", „Циклуси декаденције. Херојски циклус", „Традиција и антитрадиција", „Западни херојско-урански циклус", „Синкопа западне традиције", „Пренос Империје. Гибелинско средњовековље", „Сумрак средњовековне екумене. Нације", „Иреализам и индивидуализам", „Регресија каста", „Национализам и колективизам" и „Циклус се затвара".

По Еволи, „циклус се затвара” у знаку доминације америчке и совјетске псеудокултуре и „цивилизације”, које су само „два лица једне исте ствари”, дакле нихилизма. „Али, иза једне као и друге ‚цивилизације', иза једне као и иза друге силе, ко види препознаје једнаке симптоме појаве ‚Звери без Имена'. Упркос томе, има оних који се замајавају да је америчка демократија лек против совјетског комунизма, алтернатива такозваног ‚слободног света'. Обично се препознају опасности када оне имају облик бруталног, физичког, спољњег, напада; не препознају се када долазе изнутра. Европа одавно трпи утицај Америке, односно изопачење вредности и идеала које је својствено северноамеричком свету. У питању је једна врста фаталног противудара. Као што је већ неко тачно опазио, Америка није друго до ‚крајњи Запад', потоњи развој, до апсурда, основних тенденција модерне западне цивилизације. Није могућ истински отпор тамо где се људи придржавају принципа такве цивилизације и изнад свега техничких и производних опсена. Дакле, развојем тог убрзавајућег утицаја може се десити да се при затварању канџе, са Истока и са Запада, око Европе – која је, лишена сваке истинске идеје, после Другог светског рата изгубила и политички ранг аутономне и хегемонистичке светске силе – чак и не осети смисао капитулације. Коначни слом можда неће имати ни фигуре трагедије.”

ЈАХАТИ ТИГРА

Пред таквом перспективом будућности, шта чине „они који се данас једини легитимно могу звати живим”? Много времена пре него што су се појавили покрети декултуризованих младих генерација незадовољства, упућени Истоку, са илузорним надама да ће тамо наћи спасоносна знања и просветљења – Евола је убедљиво разобличио такве опсене. [29] Уочио је, пре свега, да савремени Исток не располаже ваљаним одбранама од нихилизма Запада јер би у противном прво себи помогао и одолео. *Last but not least* , управо светло источне доктрине *kaly yuga* открива да ће Запад, предњачећи на путевима регресије, први досегнути крај циклуса и стога први ући у нови циклус, у ново „златно доба”.

Усвајање доктрине „четири доба” налаже нашем питању посебно условљење. Реч је о условљености неумитности регресије коју та доктрина дефинише. Дакле, није могуће зауставити процес, нити је могуће обуздати растућу силу нихилизма чија се светска акција убрзава. Али „они који се данас једини легитимно могу звати живима” поседују такво својство верношћу сопству, односно етосу мишљења и акције Традиције. Премда су са метаисторијске тачке гледишта сви отпори нихилизму узалудни, њихова је дужност да мисле и делују саобразно етици сопства, без обзира на исходе, по формули херојског категоричког императива: „Si fractus illabatur orbis, impavidum efrimet ruinae.”
[30]

У сукобу спољњег, нихилистичког, и унутрашњег, племениташког, детерминизма, Евола једини „уступак” чини у домену стратегије отпора, предлажући њено саображавање условима, по далекоисточној формули акције зване „јахати тигра”: „Када се циклус цивилизације окреће крају, тешко је нешто постићи одупирањем, директним супротстављањем снагама у покрету. Струја је преснажна и обара све пред собом. Битно је не бити импресиониран привидним свевлашћем и тријумфом снага епохе. Те снаге, с обзиром да су лишене сваке везе са било каквим супериорним принципом, имају, у крајњој линији, одмерени ланац. Дакле, не треба се фиксирати за садашњост и за блиске ствари, већ треба имати у виду и услове који ће се појавити у једном будућем времену. Стога принцип који треба следити може бити онај што налаже пуштање слободног тока снага и процеса епохе, али држећи се постојано и спремно за интервенцију када ‚тигар, не могавши да нападне онога ко га јаше, буде уморан од трка’.”
[31]

Са измењеним терминима, исту стратегију предлажу Јингер и Хајдегер који су, уз Еволу, најдубље истражили исходишта и могуће крајње домете нихилизма. Узвраћајући Јингеру на рођендански дар, трактат о нихилизму, Хајдегер одговара: „Потпуно се слажем са Вама када указујете на нужност да се извори нетакнутих енергија пусте да избију и да треба прибећи сваком средству ради одржања ‚у вртлогу нихилизма’.”
[32]

Оба трактата се слажу у закључку да је сваки „конзервативни” отпор нихилизму узалудан и да је једина алтернатива управо „убрзавање” нихилизма, „искушавање огромне снаге ничега” (Јингер), „окупљање у његовој суштини” (Хајдегер).
[33]

Ако изузмемо узгредни обол психизму крајњег неповерења у људске снаге („сад нас само неки бог може спасти”), Хајдегер верује да су једино моћи људског мишљења

способне да превладају нихилизам, разоткривајући његову изворну суштину, садржану већ у Платоновој метафизици. Али за превладавање нихилизма неопходно је „друго почињање” које је Хајдегер осветлио разматрајући могућности избављења једног народа из „декаденције”: „Да би се једно почињање поновило, не треба вратити себе у сопствено уназад, као у нешто прошлости, које је познато и које изискује имитацију – већ треба учинити да то почињање отпочне *још оригиналније* (још првобитније), са свим оним збуњујућим, мрачним и извесно злим што веродостојно почињање имплицира.”
[34]

Ту идеалну позицију за „друго почињање”, која је ближа невидљивом формативном и информативном принципу од свих познатих историјских „првобитности”, Ернст Јингер зове „дивљином” (*Wildnis*). По Јингеру, нихилизам ће бити превладан и исцрпљен ако елите успеју да сачувају оазе слободе, оазе „дивљине”, од напада пустиња Левијатановог света. Али судбина се одлучује у сопственим грудима: „У сопственим грудима: ту почива, као некад у Тебаиди, средиште сваке пустиње и пропасти. Ту свако, без обзира на услове и ранг, води сам и лично своју пресудну борбу.”
[35]

У Еволином делу присутне су обе перспективе отпора нихилизму, али он тежиште борбе препознаје у идеји нове елите: „Од суштинског је значаја да се обликује елита која ће у сабраној интензивности дефинисати идеју, интелектуалном строгошћу и апсолутном непопустљивошћу, идеју због које постоји удруженост, и која ће ту идеју афирмисати изнад свега у облику новог човека, човека отпора, човека усправног међу рушевинама. Ако буде дато да се превазиђе овај период кризе и илузорног поретка – само таквом човеку припада будућност. Али ако судбину – коју је модерни свет сам себи створио и која га сада разара – не буде било могуће обуздати, код таквих премиса унутрашње позиције биће одржане: у сваком случају, оно што буде могуће учинити биће учињено. М и припадамо оној отаџбини коју ниједан непријатељ никада неће моћи да освоји, нити да разруши.”
[36]

Тој отаџбини „припада се по праву рођења које је различито од физичког, по праву достојанства које је различито од свих на свету. Она уједињује у нераскидивом ланцу људе који могу изгледати расути по свету, у простору, времену и нацијама.”

У ПРАШИНИ ПОЛИТИЧКЕ АРЕНЕ

Поменуте разлике између Генонове и Еволине природе очитовале су се и према профаном, политизованом, свету. Генонова искључива посвећеност путевима контемплације одржавала га је на поузданој дистанци од арене политичке борбе. Еволин пут акције, извесно, није могао заобићи прашину те арене, нити избећи одговарајућа искушења. Попут многих великана културе XX века – од Хајдегера, Ђентилеа, Јингера и Шмита, до Хамсуна, Паунда, Елиота, Бена, Малапартеа, Селина, Бразилака или Дрије ла Рошела – и Евола је видео у покрету „фашизма" неке могућности позитивних одговора на изазове кризе модерног света. На овом месту излагања отвара се посебни аспект Еволиног дела који превазилази оквире нашег задатка, те ћемо за сада пружити само основне оријентире за могуће запитаности.

Пре свега, политичким питањима одговарамо потпуним одбацивањем уобичајене спознајне перспективе која учешћа у „фашизмима" посматра ретроспективном оптиком, са тачке гледишта 1945. године, дакле *post factum*. Таква наопака перспектива оптерећује „сапутнике" и присталице „фашизама" катастрофалним исходима покрета које они, у временима ангажмана, нису могли ни слутити а камоли желети. Такав приступ служи једино онима којима је у интересу да се криминализују великани европске културе и да се њихова дела проскрибују, а никако не пружа одговор на питања о разлозима њихових „фашистичких" избора.

При истраживању тих избора треба имати у виду и разлику између „фашизма режима" и „фашизма покрета", како то саветује ауторитативни историчар Ренцо де Фелиће. Уобичајена истраживачка перспектива пречесто а погрешно претпоставља да и „фашизми", попут „комунизма", поседују јединствену референцијално-идеолошку структуру. За разлику од „комунизама", који јединствено усвајају доктрину оличену Марксовим *Капиталом* и *Манифестом* (разликујући се у домену интерпретација) – „фашизми" ни појединачно, а камоли скупно, не поседују такву заједничку и обавезујућу доктрину. Сваки „фашизам" је заправо аморфни и динамични скуп различитих, па и сасвим супротних тежњи и идеја, програма и тенденција и традиција, од крајње левице („бољшевичког нацизма"), до крајње деснице. У галерији великана европске културе XX века који су подржавали „фашизам", речену левицу најбоље репрезентује Дрије ла Рошел, следбеник Дориоа, бившег лидера француских комуниста. Идеје Јулијуса Еволе

одговарају, *grosso modo*, позицији „конзервативне револуције”, око које су се окупљали заговорници обнове легитимистичке монархије и атентатори на Хитлера.

Сводећи биланс Еволиног односа спрам фашизма на најјезгровитију формулу, можемо закључити да је он био двосмислен и двостран. Тај однос био је позитиван према неким виртуалностима „фашизма покрета”, а углавном негативан према актуализацијама „фашизма режима”. Први тип односа манифестује се у *Паганском империјализму*, дакле шест година после успостављања фашистичког режима: „Било то добро или зло, фашизам је добио своје
тело
. Али
то тело још увек нема своју душу
. И та душа – супериорни чин који може да га оправда, интегрише, уздигне стварно на ноге као
принцип
против целе Европе – та душа, кажемо, може да га оствари само са радикалним, дубоким, апсолутним преокретом, са новим скоком напред, управо у правцу који је супротан
побуржујивању
, које већ почиње да га прожима...”

Евола је у фашизму видео могућност остварења једног идеала државе који су, под различитим облицима и терминима – исповедали многи еминентни представници аристократско-сакралног погледа на свет, од Платона, преко Фридриха II и Дантеа, до контрареволуционара, попут Де Местра или Доноса Кортеса. Непоколебљиво веран тој традицији у домену политике или метаполитике, Евола је са одговарајућег становишта видео у „фашизму режима” тоталитаризам демоса, изведен револуцијом „са дна”, уместо „са врха”. Сви његови политички текстови из тог времена теже да „ректификују” фашизам, критикујући његову стварност и предлажући алтернативе. Наравно, такви покушаји били су сасвим узалудни, не остављајући другог трага у стварности изузев денунцијација за „антифашизам” и одговарајућих подозрења „номенклатуре”, уз повремене прећутне проскрипције. Излишно је додати да је за професионалне „анти-фашисте” Евола био и остао „ноторни фашиста”.

Тек је престројавање фашизма на позиције расистичке политике отворило једину могућност директног утицаја Еволе, с обзиром на његове квалификације у том домену, које су далеко превазилазиле и највише домете обавештености режимских идеолога. Квалификације је употпунио проучавајући расистичке доктрине за рачун издавачке куће „Hoepli”, која му је поручила студију. Еволина студија *Il mito del sangue* [37] (*Мит крви*)

синтетички приказ свих модерних доктрина расе, од Фихтеове, Де Гобиноове и Чемберленове, до Клаусове, Розенбергове и Гинтерове.
Уследила
је књига
Sintesi di dottrina della razza
[38]
(
Синтеза доктрине расе
), у којој Евола критикује материјалистичку основу модерних расизама и предлаже сопствену теорију, у знаку знаку примата духовног аспекта и одговарајућег, универзалног типа човека који трансцендира све постојеће расноантрополошке категорије и границе.

Еволина теорија привукла је велику пажњу и наклоност Мусолинија, вероватно силом ривалства према Хитлеру, односно националсоцијализму и одговарајућем расизму. Али, пословично поводљиви Мусолини брзо је повукао свој *imprimatur* са Еволиног дела, под притиском клерикалних снага и домаћих „расиста", чије је гротескне фантазије о некаквој „италијанској раси" изврга руглу, угрожавајући им ауторитет и режимски положај. Тако је једина могућност директног Еволиног утицаја на званичну политику „фашизма режима" била брзо и лако осујећена.

И према такозваном „јеврејском питању" Еволин поглед је значајно одступао од линије ортодоксног материјалистичког расизма, развијајући сугестије садржане у Вајнингеровом осврту. [39] По Еволи, модерно, секуларизовано јеврејство, отуђено од сопствене традиције силом спољних условљавања, било је прва жртва и постало медијум субверзије. [40] У студији о положају Јевреја под фашизмом, Ренцо де Фелиће сврстава Еволу међу оне ретке духове „који су, предузевши један пут, знали да га пређу са достојанством и чак озбиљношћу, насупрот мноштва које је изабрало пут лажи, увреде, потпуног одбацивања сваке културне и моралне вредности". [41]

Искуства односа са „фашизмима" Евола је сабрао и изложио у облику веома оригиналне интерпретације тог феномена, под индикативним насловом *Фашизам виђен с десна* . [42]

POST SCRIPTUM

У суштини, изузимајући друштво Традиције, које подразумева само дужности и одговорности, Евола је увек и свуда био сам и усправан човек „међу рушевинама". Био је тако усамљен и усправан међу рушевинама Беча под бомбама, једног пролећног дана 1945. Други су склањали животе у подземна склоништа, а он је остао сам, изазивајући судбину, под бомбама, за радним столом, за писаћом машином, спокојно слажући слова студије о масонерији. Један шрапнел га је погодио у кичму, одузевши му доживотно моћ кретања доњих удова. Али удес га није нимало изменио, нити је устукнуо са изгубљеног места усамљености.

О тој Еволиној усамљености сведочи његов пријатељ и велики мајстор оријенталних студија Пио Филипани Ранкони: „Усамљеност може бити дивна или бедна; све зависи од духа којим се она проживљава. Волим да себи представим Еволину усамљеност сликом његовог бечког боравка, током рата: када је, током најужаснијих авионских бомбардовања, тишина између експлозија била проткана тик-такањем његове писаће машине, над којом је, равнодушан спрам околног лома, настављао да мирно ради. Та врста усамљености, одбијања да сиђе у склониште где су ‚сви' – открива једну *spissitudo spiritualis*
што трансцендира чак и доктрину посредством које је он изразио себе онима који су, у ствари, хтели да чују само тишину."
[43]

Реч је о оној врсти усамљености коју човек свесно бира и живи и која је осведочење његове снаге а не мањкавости. Жудимо за таквом усамљеношћу када се упућујемо планинским врховима. По Еволиној опоруци, пепео његовог тела расут је по глечеру врха Монте Роза, лета 1974. У ватри тела дух се ослобађа и одлази – зна се где. <

(Овај оглед првобитно је објављен као поговор у српском издању *Метафизике секса I* Јулијуса Еволе, превод са италијанског Дубравка Рајх, „Градац", Чачак, 1990)

Објављено: среда, 20. јул 2016, 23:06h

Напомене

1 Julius Evola: *Il Mistero del Graal*, Рим, 1972 (1937).

2 Тај период Еволиног стваралаштва репрезентују: *Arte astrata* (са теоријском експозицијом, 10 поема и 4 композиције), Цирих-Рим, 1920;
Le parole obscure du paysage interieur
(поема за 4 гласа), Цирих, 1920.

3 Julius Evola: *Meditazioni sulle vette*, Ђенова, 1978.

4 Julius Evola: *Note per gli amici*, у „Bleu" бр. 3, Мантова, 1921.

5 *Maijhimanikayo*, I, 1.

6 Julius Evola: *Il Cammino del Cinabro*, Милано, 1972 (1963).

7 Julius Evola: *Teoria dell'Individuo assoluto*, Торино, 1927.

8 Julius Evola: *нав. дело*

9 По катедри Емиле Бенвенисте, „у најдревнијим употребама, *augeo* не означава чин увећања оног што постоји већ чин производње, из себе; стваралачки чин који изниче нешто од плодног терена и што је привилегија богова или великих природних сила а не људи. Тајанствене и моћне вредности почивају у том *auctoritas*, дару намењеном мањини да изниче нешто и – дословно – доводи до постојања" (*Le Vocabulaire des institutions indo-europeennes*, II, Париз, 1969). Осим тога, у санскриту *ojax* и авестском aojax означавају превасходно божанску снагу.

10 Julius Evola: *Il Cammino del Cinabro*.

11 Плотинова критика хришћанства садржана је, имплицитно, у побијању гностичких веровања.

12 Julius Evola: *Imperialisimo pagano – il fascismo dinnanzi al pericolo euro-cristano*, Тоди-Рим, 1928 (VI). Низ елемената тог издања, од масонског власништва над издавачком кућом „Атанор" (која је седамдесетих година дошла под контролу злогласне ложе „Пи 2") до симптоматичног поднаслова („фашизам пред евро-хришћанском опасношћу"), јасно осведочавају један занимљиви покушај масонерије да посредством Еволиног дела подстакне у „фашизму покрету" анти-хришћанску тенденцију.

13 Писац ових редова располаже само једним репринтом на коме нема ознака новог издавача.

14 Julius Evola: *Maschera e volto dello spiritialismo contemporaneo*, Рим, 1971 (1932).

15 Julius Evola: *Scritti sulla massoneria*, Рим, 1984.

16 Уз *imprimatur* Еволе, издавачка кућа „Bocca" објавила је 1955. зборник-монографију „Групе Ур" под насловом *Introdutione alla Magia*. (Друго издање „Mediterranee", Рим 1971)

17 О Генововој доктрини „Примордијалне Традиције" видети у: *Драгош Калајић: Увод у дело Ренеа Генона*, у Рене Генон: *Мрачно доба*, „Градац", Чачак, 1987.

18 Julius Evola: *Rivotla contro il mondo moderno*, Рим, 1969 (1934).

19 Мирче Елијаде рецензира Еволину *Rivotla contro il mondo moderno* у листу *Vremea*, бр. 382, од 31. марта 1935. О сусрету Елијадеа и Еволе у Букурешту 1937 видети у: Mircea Eliade: *Fragments d'un journal* II, Париз, 1981. Лик Јулијуса Еволе препознатљив је личностима неких романа Мирчеа Елијадеа, попут „доктора J. E." (*segreto del dottor Honiberger*, Милано, 1986). О односима Еволе и Елијадеа видети у: Claudio Mutti: *Mircea Eliade e la Guardia di fero*, Парма, 1989.

20 Mircea Eliade: *Traite d'Histoire des Religions*, Париз, 1947.

21 Julius Evola: *Metafisica del sesso*, Рим, 1969 (1958).

22 Julius Evola: *La Dottrina del Risveglio*, Милано, 1973 (1943).

23 Julius Evola: *Lo Yoga della potenza*, Рим, 1972 (1947, под насловом *L'Uomo come Potenza*).

24 Julius Evola: *La Tradizione Ermetica*, Рим, 1971 (1931).

25 Julius Evola: *Il Mistero del Graal*.

26 Julius Evola: *нав. дело*.

27 Julius Evola: *нав. дело*.

28 Видети додатак у *Rivolta contro il mondo moderno* под насловом „Sull'eta oscura" („О мрачном добу").

29 Julius Evola: *Introduzione*, у Rene Guenon: *La crisi del mondo moderno*, Рим, 1953.

30 „И ако се, здробљен, сруши свет – (он) ће стајати усправан међу рушевинама." (Хорације)

31 Julius Evola: *Cavalcare la tigre*, Милано, 1973 (1961).

32 Martin Heidegger: *Über „Die Linie"*, у *Freundschaftliche Begegnungen, Festschrift für Ernst Jünger zum 60. Geburstag*, Франкфурт 1955. Одговор на: Ernst Jünger:

Über die Linie
, у
Anteile. Martin Heidegger zum 60. Geburstag
, Франкфурт, 1950.

33 Еволине критике Хајдегерове филозофије у *Cavalcare la tigre*, XV.

34 Martin Heidegger: *Introduction a la metaphisique*, Париз, 1967.

35 Ernst Jünger: *нав. дело*.

36 Julius Evola: *Orientamenti*, Рим, 1971 (1950).

37 Julius Evola: *Il mito del sangue*, Милано, 1937.

38 Julius Evola: *Sintesi di dottrina della razza*, Милано, 1941.

39 Otto Weininger: *Пол и карактер* (поглавље „Јеврејство"), Београд, 1986.

40 Julius Evola: *Tre aspeti del problema ebraico*, Рим, 1973.

41 Renzo de Felice: *Storia degli evrei italiani sotto ili fascismo*, Торино, 1961.

42 Julius Evola: *Il fascismo visto dalla destra*, Рим, 1970 (1964).

43 Pio Filippani-Ronconi: *Julius Evola: un destino, y Testimonianze su Evola* , Рим, 1973.